

III. Ἡ θέσις τῶν φύλων στὸ Ἰσλάμ

[Ἀρχικὴ δημοσίευσις εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Λευκωσίας Φιλελεύθερος (12 Φεβρουαρίου 2012)]

Ἐντρυφώντας στὴν ἐξέταση τῆς δομῆς τῆς προϊσλαμιαίας ἀραβικῆς κοινωνίας καὶ εἰδικώτερα στὰ δικαῖκά της θέσιμα, μὲ ὅσες διαφορὲς καὶ ἂν εἶχαν μεταξὺ βορρᾶ καὶ νότου, διαπιστώνομε ὅτι κοινὸς παρονομαστής των ὑπῆρξε ἡ πλήρης ὑποβάθμισις, μέχρις ὀριστικοῦ ἀφανισμοῦ τοῦ ρόλου τῆς γυναικὸς ὡς αὐτοτελοῦς ὑπάρξεως ἐντὸς αὐτῶν. Κάποτε βλέπομε τοὺς ἄραβες νὰ ἐνταφιάζουν ζωντανὲς τὶς κόρες τους, ἐκ μόνου τοῦ λόγου ὅτι ἐγεννήθησαν γένους θηλυκοῦ καὶ ἄλλοτε ν' ἀρνοῦνται σὲ αὐτὲς καὶ τὰ στοιχειωδέστερα ἀκόμη δικαιώματα¹.

Δὲν εἶναι, λοιπόν, ὑπερβολικὸ νὰ μᾶς προκαλεῖ ἐκπληξη ἢ ἀλλαγὴ ποῦ ἐπέβαλλε τὸ Ἰσλάμ στὸν τρόπο ἀντιμετώπισεως τῶν γυναικῶν, πολὺ περισσότερο ὅταν ἔχει πλέον ἀποδειχθεῖ ἀπὸ τὴν σύγχρονη ἔρευνα, ὅτι ἡ ἀντιμετώπισις ποῦ ἐπεφύλαξε τὸ Ἰσλάμ στὶς γυναῖκες ὑπερέβαινε κατὰ πολὺ σὲ προοδευτικότητά ὅλα τὰ κυριαρχοῦντα, τότε, δικαῖκά συστήματα τοῦ γνωστοῦ εἰς ἡμᾶς κόσμου. Διότι πρῶτο τὸ Ἰσλάμ ἀνεγνώρισε στὴν γυναῖκα πλήρη δικαιοπρακτικὴν ἰκανότητα καὶ τὴν ἐξωμοίωσε, ἐν πολλοῖς, στὰ δικαιώματα καὶ τὶς ὑποχρεώσεις πρὸς τὸν ἄνδρα².

Ἔτσι, τὸ ἴδιο τὸ Κοράνιον, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν διδασκαλία τοῦ Ἰσλάμ ἀποτελεῖ τὸν Ἄκτιστο Λόγο τοῦ Θεοῦ³ προβλέπει τὴν γενικὴ περὶ ἰσότητος ἀρχὴ ὡς ἐξῆς: «Ὁ ἄνθρωποι, ἐπλάσαμεν ὑμᾶς ἄρσεν καὶ θῆλυ, κατατάξαντες ὑμᾶς ἀνὰ οἴκους καὶ φυλάς, ὅπως ἀναγνωρίζεσθε μεταξὺ ὑμῶν ὁ ἰκανώτερος παρὰ τὸν θεὸν εἶναι ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον ἄρα ὁ Θεὸς εἶναι σοφὸς καὶ οἶδε τὰ πάντα»⁴. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ κινοῦνται καὶ δύο σχετικὲς διηγήσεις (χαντήθ) τοῦ

1. Γενικῶς γιὰ τοὺς προϊσλαμιαίους ἄραβες καὶ τοὺς θεσμοὺς τους βλ. τὸ πόνημα τοῦ Κυριακοῦ Θ. Νικολάου-Πατραγᾶ, *Εἰσηγήσεις προϊσλαμιαίων ἀραβικῶν θεσμῶν*, σειρά «*Islamica, arabica et turcica*» (ἀρ. 3), Ἡρόδοτος, Ἀθήναι, 2011, ὅπου διεξοδικὴ ἀνάλυσις καὶ ὑπεύθυνος.

2. Πρβλ. Κυριακοῦ Θ. Νικολάου-Πατραγᾶ, «Αἱ πηγὰὶ τοῦ ἰσλαμικοῦ δικαίου καὶ ἡ προβληματικὴ τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων», *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος ΠΑ'* (2010), σ.σ. 159-166.

3. Γρηγόριος Ζιάκας, *Ἰσλάμ. Θρησκεία καὶ Πολιτεία*, Θεσσαλονίκη, 2003, σελ. 32 ἐπ. Ἄστ. Ἀργυρίου, *Κοράνιο καὶ Ἱστορία*, Ἀθήνα, 1992, σελ. 9 ἐπ.

4. Ἐρὸν Κοράνιον, «Ἄλ-Χαγαράτ», ἐδ. 13.

Προφήτου: «Εἴσθε υἱοὶ τοῦ Ἀδάμ καὶ ὁ Ἀδάμ (: ἐπλάσθη) ἐκ χοῦς» καὶ ἡ ἄλλη, κατὰ τὸ κήρυγμα τοῦ ἀποχαιρεισμοῦ (χότιμπετ ἀλ-οὐντάα): «Ἦ ἄνθρωποι, ὁ Θεὸς ἡμῶν εἷς ἐστι, πατὴρ ὑμῶν εἷς ἐστι, δὲν ὑφίσταται προτίμησις τοῦ ἀραβος ἐπὶ τοῦ μὴ ὀμιλοῦντος τὴν ἀραβικὴν, τοῦ ἐρυθροῦ ἐπὶ τοῦ μέλανος εἰ μὴ διὰ λόγους κραταιότητος» καὶ βεβαίως «οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι ὡς οἱ ὀδόντες μιᾶς κτένας· δὲν ὑφίσταται προτίμησις τοῦ ἀραβος ἐπὶ τοῦ μὴ ὀμιλοῦντος τὴν ἀραβικὴν, εἰ μὴ διὰ λόγους κραταιότητος»⁵.

Τὴν ἰδίαν γενικὴν ἀρχὴν περὶ ἰσότητος προβλέπει καὶ ἡ ἄλ-Μπάκκαρα ἐδ. 228, ποῦ ἔχει εἰδικώτερον πεδίο ἐφαρμογῆς, ἀφοῦ ἀφορᾷ εἰδικῶς τὶς γυναῖκες: «... αἱ γυναῖκες ὀφείλουσι νὰ ἐκπληρῶσι τὰ ἑαυτῶν καθήκοντα ὡς ἀρμόζει...». Ἐν συννεχεία, ὅμως, ἡ ἀρχὴ αὐτὴ διασπᾶται κάπως, διότι «ἀλλ' ἔχουσιν (: οἱ ἄνδρες) τὴν ἑαυτῶν ἐξουσίαν (κατ' ἀκριβῆ μετάφρασιν, ἔχουσιν ἐπ' αὐτῶν βαθμόν)». Ἡ αἰτιολογία αὐτῆς τῆς ρυθμίσεως εὐρίσκεται ἀλλοῦ καὶ μάλιστα στὴν Νέσα ἐδ. 34, ὅπου: «Οἱ ἄνδρες εἶναι ἀνώτεροι τῶν γυναικῶν ἔνεκα τῆς ιδιότητος δι' ἧς ὁ Θεὸς ὕψωσε τοὺς μὲν ἐπὶ τοὺς δέ, καὶ διότι οἱ ἄνδρες προικίζουσι τὰς γυναῖκας ἐκ τοῦ πλοῦτου αὐτῶν».

Ὁ Κυριακὸς Θ. Νικολάου-Πατραγᾶς, εἰδικὸς στὸ ἰσλαμικὸ δίκαιο ἀναφέρει σχετικῶς ἐρμηνεύοντας αὐτὰ τὰ δύο κορανικὰ ἐδάφια: «Ἡ διάταξις τοῦ κορανικοῦ ἐδαφίου ἄλ-Μπάκκαρα 228 εἶνε εἰδική, ἄτε ἀφορῶσα εἰς τὰ περὶ διαζεύξεως ζητήματα· οὐχ ἦττον, ὅμως, ἐθεωρήθη ὡς θέτουσα τὴν γενικὴν περὶ ἰσότητος ἀρχὴν τῶν φύλων. Ὁ τιθέμενος μάλιστα περιορισμὸς, ὡς ἠτιολογήθη ἐν τῇ Νέσα 34 ἀφορᾷ εἰς κατάστασιν, ἔνθα τεκμαίρεται ἄνευ ἐτέρου ἢ, κατὰ τὸ ἰσλάμ, πρωτοκαθεδρία τοῦ ἀνδρός, ἐκπηγάζουσα ὅτε μὲν ἐκ λόγων φυσικῶν, ὅτε δ' ἐκ κοινωνικῶν. Εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν τὸ τοιοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς ἰσλαμικῆς θέσεως, καθ' ἣν ἡ τῆς γυναικὸς ἀνίσχυρος φύσις δημιουργεῖ προστατευτικὸν ὑπὲρ ταύτης καθεστῶς, τοῦ ἀνδρὸς λαμβάνοντος τὸν τοῦ προστάτου ρόλον αὐτῶν· ἡ προστασία αὕτη, ὡς εἰκός, ἀναφέρεται εἰς ζητήματα, ἔνθα ἡ ρώμη δημιουργεῖ τὴν διάφορον μεταχείρισιν καὶ ὅθεν μόνον ἐκεῖ ἐπέχει πεδίων ἐφαρμογῆς. Εἰς δὲ τὴν δευτέραν περίπτωσιν, τὸ ὄλον θέμα σχετίζεται πρὸς τὰς, κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, ἰσχυοῦσας κοινωνικὰς συνθήκας, ἔνθα ὁ τῆς γυναικὸς ρόλος περιορίζετο εἰς τε τὴν τοῦ ἀνδρὸς συνεπικουρείαν καὶ τὴν τεκνογονίαν καὶ τὴν τῶν τέκνων ἀνατροφὴν»⁶.

Θεωρῶ ὅτι ἡ ἐρμηνεία αὐτὴ εἶναι ὀρθή, διότι τὸ Ἰσλάμ αὐτοαξιολογήθη ὡς ἡ θρησκεία τοῦ ὀρμεφύτου καὶ τῆς ἀπλότητος (ντὴν ἄλ-φέτρα)⁷ καί, κατὰ τὶς ἀντιλήψεις τῶν ἀράβων κατὰ τὴν δεδομένη χρονικὴ φάση, ἡ γυναῖκα ἦταν ὑποδεστέρα τοῦ ἀνδρὸς. Πλὴν ὅμως, τὸ Κοράνιον θεωρεῖται «Λόγος τοῦ Θεοῦ»

5. Κατὰ τὴν μετάφραση ποῦ ἐπεχείρησε ὁ Κυριακὸς Θ. Νικολάου-Πατραγᾶς, «Ἡ κατὰ τὴν ποινικὴν μεταχείρισιν ἰσότης τῶν φύλων ἐν τῷ ἰσλάμ», *Ἀνάλεκτα*, Ἔκδοσις τοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Ἀνατολικῶν Σπουδῶν τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας, Γ', 2010, β' περίοδος, σ.σ. 105-111 (ἐδῶ σελ. 108).

6. Αὐτόθι, σ.σ. 109-110.

7. Γι' αὐτὸ βλ. Κυριακὸς Θ. Νικολάου-Πατραγᾶς, *Χαλιφεία καὶ ἰσλαμικὴ διακυβέρνησις*, σειρὰ «Islamica, arabica et turcica» (ἀρ. 1), Ἡρόδοτος, Ἀθήναι, 2011, σελ. 130 καὶ σ.σ. 192-193.

καὶ ἄρα, ὅπου αὐτὸ ἐθέσμισε διαφορετικὴ μεταχείριση ἢ ὅπου ἡ Σόνα ἢ ἀκόμη καὶ ἡ ἴδια ἢ φύσις ἀπαιτεῖ τέτοιαν διαφοροποίηση ἐπὶ ζημία τῆς γυναικός, αὐτὴ καθίσταται ἐπιβεβλημένη μὲ ποινὴ ἐπίγεια ἀλλὰ καὶ μεταφυσικὴ⁸.

Παρατηροῦμε δηλαδὴ ὅτι ὡς ἀρχὴ τίθεται ἡ ἰσότης τῶν φύλων, ἡ ὁποία διασπᾶται ἐκεῖ, ὅπου ἰδιαίτερες συνθήκες ἐπιβάλλουν διαφορετικὴ μεταχείριση. Αὐτὲς οἱ ἰδιαίτερες συνθήκες μὲ κανένα τρόπο δὲν μποροῦν νὰ καταστρατηγηθοῦν.

Στὴν μακροαίωνα, ὅμως, ἰσλαμικὴν ἱστορία κατεβλήθησαν προσπάθειες καταστρατηγήσεώς τους, μὲ διάφορες μεθοδεύσεις, οἱ ὁποῖες ὅμως εἶχαν ἔρεισμα στὴν δικαϊκὴ μεθοδολογία τοῦ Ἰσλάμ.

Ἔτσι, κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Φατεμυδῶν, ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν ἐλληνικῆς προελεύσεως δημωδῶν ἐθίμων ποὺ ἐκυριαρχοῦσαν στὴν Αἴγυπτο, ἐπανήλθε ἡ πτολεμαϊκὴ πρακτικὴ τῆς θέσεως ὄρων καὶ ρητρῶν ὑπὲρ τῆς γυναικός ἐντὸς τῶν γαμηλίων συμβολαίων ποὺ τῆς ἐδίδαν τὴν δυνατότητα τοῦ διαζυγίου⁹. Καὶ σ' αὐτὴ, ὅμως, τὴν περὶ τὴν οἱ ἰσλαμικὲς προϋποθέσεις ἠκολουθοῦντο¹⁰. Διότι στὶς περιπτώσεις ἐκεῖνες, ὅπου δὲν προσεφέρετο ἡ δυνατότης ὁ ἄνδρας νὰ ὑποχωρήσει ἀπὸ τὰ δικαιώματά του, τέτοια ὑπὲρ τῆς γυναικός ρυθμίσεις δὲν ἦταν δυνατὴ. Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρω τρία παραδείγματα, τὰ δύο πρῶτα ἀντλούμενα ἀπὸ τὸ Κοράνιον, τὸ τρίτο ἀπὸ τὸ Ἰγμιάα, ὅπου τέτοια καταστρατηγήσις δὲν μπόρεσε νὰ ἐπιτευχθεῖ. Τὸ κληρονομικὸ μερίδιο τῆς γυναικός προσδιορίζεται στὸ ἓνα τρίτον τῆς περιουσίας¹¹ ἢ γυναικεῖα μαρτυρία ἔχει ἡμίσεια ἰσχύ τῆς ἀνδρική¹² καὶ τὸ ὕπατο ἀξίωμα τοῦ Οἴκου τοῦ Ἰσλάμ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ καταλάβει γυναικᾶ¹³.

Τὰ παραδείγματα αὐτά, καὶ πολλὰ ἄλλα, δείχνουν ὅτι ἡ ἐξαίρεσις ἀπετέλεσε τὸν κανόνα καὶ ὁποιαδήποτε προσπάθεια ὑποστηρίξεως τῆς πλήρους ἰσότητος τῶν φύλων στὸ Ἰσλάμ παραθεωρεῖ τὴν μίαν καὶ μοναδικὴ ἀλήθεια, ὅτι στ' ἀφορῶντα τὸν Παράδεισο οὐδέποτε ἀνεγνώσαμε κάτι γιὰ τὶς γυναῖκες...

8. Βλ. Ἀγλαΐας Τρωιανοῦ-Λουλά, *Ἐγκλημα καὶ μεταφυσικὴ*, Ἄντ. Σάκκουλας, Ἀθήνα-Κομοτηνὴ, 2003, σ.σ. 184-191, 197-200 ἐπ. Κυριακὸς Θ. Νικολάου-Πατραγᾶς, «Κοράνιον καὶ μεταφυσικὴ ὑπὸ δικαϊκὴν ὀπτικήν», *Παρνασσὸς* ΝΑ' (2009), σ.σ. 147-154.

9. Κυριακὸς Θ. Νικολάου-Πατραγᾶς, «Διάγραμμα Πτολεμαϊκοῦ Δικαίου», *Ανάλεκτα*, Ἐκδοσις τοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Ἀνατολικῶν Σπουδῶν τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας, Δ', 2003-2004, β' περίοδος, σ.σ. 185-260 (ἐδῶ σ.σ. 223-224).

10. Κυριακὸς Θ. Νικολάου-Πατραγᾶς, «Γαμικὸν δίκαιον καὶ πρακτικὴ εἰς τὴν Αἴγυπτον τῶν φατεμυδῶν», *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος* ος' (2005), σ.σ. 195-211.

11. Βλ. Ἀ.Ζ. Καλλικλή, *Τὸ ὀθωμανικὸν δίκαιον ἐν Ἑλλάδι*, Ἀθήναι, 1931, σελ. 30 ἐπ. ὅπου ἀναφορὰ στὶς πηγές.

12. Κυριακὸς Θ. Νικολάου-Πατραγᾶς, *Γενετήσιος παραβατικότης κατὰ τε τὸ ἰουστινιάνειον καὶ τὸ ἰσλαμικὸν δίκαιον. Ἡ μοιχεῖα καὶ τὰ συναφῆ ἐγκλήματα*, σειρὰ «Islamica, arabica et turcica» (ἀρ. 7), Ἡρόδοτος, Ἀθήναι, 2011, ὅπου διεξοδικὴ παράθεσις καὶ ἀνάλησις τῶν πηγῶν.

13. Βλ. τὶς προϋποθέσεις στὸν Κυριακὸς Θ. Νικολάου-Πατραγᾶς, «Ἡ πρόσκτησις τῆς χαλιφείας ὑπὸ τῶν ὀθωμανῶν», *Μνημοσύνη* ΙΗ', 2012-2014 καὶ τοῦ ἰδίου, *Χαλιφεία καὶ ἰσλαμικὴ διακυβέρνησις*, ἔνθ' ἀν.